

<https://interscience.uz/>

ISSN 2181-1709 (P)

ISSN 2181-1717 (E)

SJIF: 3.805 (2021)

2023/8

**TA'LIM VA
INNOVATION
TADQIQOTLAR**

**ОБРАЗОВАНИЕ И
ИННОВАЦИОННЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ**

**EDUCATION AND
INNOVATIVE
RESEARCH**

TA'LIM VA INNOVATSION TADQIQOTLAR ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH

№ 2023

Muassis:

Buxoro davlat universiteti
Fan va ta'lim MChJ

Bosh muharrir: Ma'murov Bahodir
Baxshullayevich

Jamoatchilik kengashi raisi:
Xamidov Obidjon Xafizovich,
Buxoro davlat universiteti rektori

Tahririyat kengashi raisi:
Maxmudov Mels Hasanovich

Mas'ul kotib: Akramova Gulbahor
Renatovna

Texnik muxarrir: Davronov Ismoil
Ergashevich

Tahririyat manzili:

Buxoro shahar,
Q.Murtazoyev ko'chasi, 16-uy

Telefon:
+998(90)744-00-22

E-mail:
eirjurnal2020@gmail.com

Jurnalning elektron sayti:
www.interscience.uz

Jurnal OAK Rayosatining 2021 yil
30 sentyabrdagi 306/6-son Qarori bilan
PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA,
FILOLOGIYA, TARIX
FANLARI bo'yicha falsafa doktori
(PhD) va fan doktori (DSc)
ilmiy darajasiga talabgorlarning
dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy
ilmiy natijalarini chop etish tavsiya
etilgan ilmiy nashrlar ruyxatiga
kiritilgan

Bosishga ruxsat etildi: 28.08.2023 y.
Qog'oz bichimi 60x84 1/8. b.t.12,5.
Buyurtma raqami 1.23
«FAN VA TA'LIM» nashriyotida chop
etildi. Buxoro shahar

Jurnal 28.07.2021 yilda 9305 raqami
bilan O'zbekiston Ommaviy axborot
vositalari davlat ro'yxatidan o'tgan

Jurnal 2020 yilda tashkil topdi va
2 oyda 1 marta chop etildi.
2021 yil noyabr oyidan boshlab har
oyda 1 marta o'zbek, rus va ingliz
tillarida chop etiladi

«Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar»
xalqaro ilmiy-metodik jurnalidan
ko'chirib bosish tahririyatning roziligi
bilan amalga oshiriladi

Maqolada keltirilgan faktlarning
to'g'riligi uchun muallif mas'uldir

07.00.00 – TARIX FANLARI

Asatullaev M. I. Istoriya podgotovki kadrovых работников культуры Uzbekistana (na primere Samarqandской oblasti).	7
Axmedov Z. R. O'zbekistonda ijtimoiy-ma'naviy muhit barqarorligini ta'minlash hamda Uchinchi Renasans bunyodkorlarini tarbiyalashda nuronilarni tutgan o'rni.	11
Toirov A. O. Jaloliddin Manguberdi hayotining arab va fors tilidagi manbalarda yoritilishi to'g'risida mulohazalar	15
To'raxo'jayev S. Turkiston ASSRdan qochoqlarni reevakuatsiya qilinishi	20
Xasanova Z. Дж. Массовое восстание 1916 года в Туркестане примере Фергенской области. (по материалам национального архива Республики Узбекистан).	24
Yo'ldashev S. A. Amir Temur va Temuriylarning tashqi savdo va elchilik aloqalari	29
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
Karamova Sh. L. An'anaviy she'riyatda metaforik obrazlilikning kuchayishi.	33
Kasimova R. R. O'tkir Hoshimovning "Dunyoning ishlari" qissasi inglizcha tarjimasida milliylik ifodasi	37
Raximova M. A. Esse matnlarida qo'llanilgan pretsedent birliklar	41
Saidova K. Omonimlik va polisemantik hodisalarni farqlash	45
Shodieva Sh. I. Vatan konseptining leksik-semantik maydonlari	48
Toirova G.I., Chudakova V. P., Kuziyeva T.F. Characteristics of Writing abbreviations adapted to the uzbek language in the process of using integral digital tools	51
Turopova P. Sh. "Muqanna" dramasi pedagogik texnologiyalar asosida o'rganish	57
Yorbulova D. Sh. Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lpon "Galdir" tahlili	60
Ziyodullayev A. R. Ingliz va o'zbek tillarida eponimlarning lingvokulturologik aspektlari	64
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
Ahmedjanov N.A. O'zbekiston turizmi rivojida jizzax viloyatining o'rni va roli	69
Алибеков Ш. А. Теоретические принципы развития жизненно- практических компетенций у обучающихся старшеклассников на основе интегративного подхода.	73
Aliyev N. M. Gipotetik-deduktiv metod orqali bo'lajak pedagoglarda analitik tafakkurni rivojlantirishning innovasion-pedagogik tizimi	77
Allamberganova M.X. Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilariga elementar matematik tushunchalarni o'rgatishda dasturiy vositalardan foydalanish	81
Askarova Sh. M. Yevropada shaxs mediamadaniyatiga oid tadqiqotlar	85
Asqarova M. Boshlang'ich ta'limda xalqaro baholash dasturlaridan foydalanishning metodik asoslari	88
Avazov A. J. Uzlaksiz ta'lim-tarbiya jarayonini boshqarishda ijtimoiy- madaniy ta'sirlar	92
Axnazarova D. E. Talabalarda ijodkorlik qobiliyat xususiyatlarini namoyon bo'lishining o'ziga xos psixologik jihatlari	95

Azizov A. B. Yosh yunon-rum kurashchilarning mashg'ulot jarayonida funksional imkoniyatlarini rivojlantirish va musobaqa samaradorligini oshirish	99
Begmatov R. R. Huquqbuzarliklar profilaktikasining ijtimoiy-pedagogik xususiyatlari: tahlil va tavsif	104
Bo'taev T. Texnika oliygohlari talabalarini tadbirkorlikka o'qitish va yo'naltirish asoslari	108
Bozorova D. R. Adabiyot darslarida o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatishda ta'lim metodlarining o'rni	112
Danieva Ya. Ch. Talaba qizlarda jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirishda xarakatli o'yinlarning ahamiyati	116
Ergashev J. B. Компьютерное обучение в системе общеобразовательной школе	119
Fayziyeva G. X. Fizika o'qituvchisining ijtimoiy-kompetensiyasini rivojlantirish ijtimoiy ta'lim jarayoni sifatida	122
Fayzullayeva M. A. Ta'lim klasteri sharoitida ta'lim jarayonini raqamli texnologiyalar asosida tashkil qilish va rivojlantirish	126
Gayupova S. X. Zamonaviy talaba shaxsini shakllantirishda individual ta'limning pedagogik imkoniyatlari	132
Gulboyev B. Zamonaviy sivilizatsiyada axborotning strategik resursga aylanishi	134
Hakimova T. N. Bo'lajak o'qituvchilarda milliy dunyoqarashni xalq pedagogikasi asosida takomillashtirish metodikasi	137
Jumaniyozova M. T. Integrativ kreativlikni rivojlantirish metodikalari	140
Kadirov R.T. Darsdan tashqari mashg'ulotlarda talaba-aktyorlarning sahna nutqiga oid bilim va ko'nikmalarni takomillashtirish usullari	146
Kurbaniyazova Z. K. Pedagogik fanlarni o'qitishda pedagogik vaziyatlardan foydalanish	151
Kurbonov I. H. Jahon ta'lim va ilmiy muassasalarda innovatsion faoliyatga shaxsning tayyorgarligini shakllantirish xususiyatlari	155
Mirsharipova S. R. Innovatsion yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining kommunikativ kompetentligini rivojlantirish	159
Muxtarov E. K., Musaev E. A., Ikromov A. Sh. Avtoto'lqinlarni o'rganishda kompyuter modellaridan foydalanish	161
Narzikulova D. X. Kompetensiyaviy yondashuv asosida oilada ijtimoiy munosabatlarni barqarorligini ta'minlash	166
Nurulloev L. L. 2-4 sinf o'quvchilari bilan o'tkaziladigan jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining xususiyatlari, shakllari va usullari	170
Obidova G. K. Kompleks yondashuv orqali ingliz tilini o'rganishda ekologik madaniyatni rivojlanishini ta'minlovchi omillar	175
Oqilova K. S. O'qituvchining individual kasbiy rivojlanish trayektoriyasini tuzish va takomillashtirishga motivatsion tayyorlik	178
Olloqova O'. M. Kommunikativ kompetensiya - o'quvchining muloqot madaniyatini rivojlantirish omili	182
Qarshibayeva D. X. Maktabgacha ta'lim tashkilotida metodik ishlarni tashkil etishda menejerlik sifatlarining ahamiyati	187
Qodirov G'. O'. Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishda qo'llaniladigan evristik topshiriqlarning pedagogik xarakteristikasi	190
Qurbonova N. P. Bo'lajak iqtisodchilarning ingliz tili darslarida kasbiy kompetensiyalarini transformatsiya qilish	193
Ramazonova S. S., Qoryog'diev Z. O. Xalq pedagogikasi tushunchasining tahlili va uning manbaalari	197
Ravshanjonova S. J. O'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirishda adabiyotning o'rni	202
Razakov F. K. Umumta'lim maktablarida, o'qitish sifatini oshirishda, o'quvchilarda ijtimoiy-psixologik xizmatni ahamiyati	205
Ro'ziyeva Z. S. Ta'lim jarayonini san'at darajasiga kutarish mevasi zavqdir	208
Safarova N. N. Zamonaviy ta'limda matematika o'qituvchisining kompetensiyasini rivojlantirishda kasbiy mahoratning ahamiyati	212
Salimov G'. M. MTMLar jismoniy tarbiyasida harakat faolligining samaradorligini oshirish yo'llari	223
Sayfullaeva D. I. Tibbiy oliy ta'lim muassasalari talabalarini kasb-hunar faoliyatiga tayyorlashda axborot texnologiyalaridan foydalanish metodik tizimini takomillashtirishning o'ziga xosligi	230
Tashmatova Sh. R. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativligi, uning ijodiy faoliyatida paydo bo'lishi va rivojlanishi bosqichlari	233
Тешаев Ш.Ж. Качество образования и векторы развития - наша основная цель	238
To'xtaeva Z. Sh., Ubaydova V. E. Yengil sanoat korxonalarida eksportbop mahsulotlar tayyorlashda naqshbandiya ta'limotini qo'llash imkoniyatlari va shart-sharoitlari	241
Toshev M. X. Maktab o'quvchilariga shaxmatni kompyuter texnologiyalari vositasida o'rgatishning didakik tamoyilari	246

Turdiyeva N. M. Oliy o'quv yurtlari talabalarining madaniyatlararo kompetentsiyasini rivojlantirishda maxsus kommunikativ interaktiv usullarning roli.	251
Tursunov X. O. Turli yoshga mansub voleybolchilar bilan o'tkaziladigan mashg'ulotlarda sakrash sifatlarini rivojlanish sur'ati va ularni an'anaviy testlar yordamida baholash natijalari	255
Xamrayeva I. S. Ixtisoslashtirilgan yordamchi maktab o'qish darslarida ko'rgazmali vositalardan foydalanish	261
Xasanov I. T. Kurashchilarni texnik harakatlarni takomillashtirishda raqamli texnologiyalarni qo'llashning nazariy asoslari	264
Xodjiyeva M. M. Masofadan o'qitishda google platformasining imkoniyatlari	268
Xolov Sh. Globllashuv jarayonida jahon iqtisodiyoti va milliy iqtisodiyot o'rtasidagi integratsion hamkorlikning rivojlanishi	273
Xudoykulov R. Q. Talabalarda muhandislik kasbiga texnologik kompetentlikni rivojlantirishning didaktik talablari va shartlari	276
Yusufzoda Sh. Y. Grafik malakalarni mustahkamlashga doir ayrim mulohazalar	279
SHaripova H. A. "STEAM" texnologiyasini maktabgacha ta'limda xorijiy tajribalar bilan qo'llash	287
Ganiyev Sh. R. Oliy ta'lim muassasalarida mustaqil ta'limni tashkil etish muammolari	291
Shomirzaev M. X. Maktab o'quvchilarini xalq hunarmandchiligi kasblariga yo'naltirish texnologiyasi	294
Шойимова Ш.С. Коммуникативная компетентность преподавателей вузов как фактор эффективности образовательного процесса	298
19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI	
Abdullaeva A.R. Oila mustahkamligiga nikoh motivining ta'siri.	302
Avlayev O. U. Shaxs kamolotida sotsial intellektni rivojlantirishning tetra aspektli modeli	306
Быстрова Ю. А., Лапп Е. А. Психологическое сопровождение спортсменов с особыми образовательными потребностями во время участия на соревнованиях по спортивным балным танцам	312
G'aniyeva N.O. Shaxs o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish muammosi	316
Ganjiyev F. F. O'smirlar davrida kechadigan ijtimoiy psixologik mexanizmlari	320
Hamroeva H. B. Favqulodda vaziyatlarga aholini ruhiy tayyorlash masalasi	324
Jumabaev T. J. Sportchilarni musobqaga tayyorlashning psixologik xususiyatlari	329
Jumayev N. Z. O'quvchilar iste'dodini rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari	333
Nasimdjanova M.M. Akkulturratsiya begona madaniyatni o'zlashtirish jarayoni sifatida	340
Nuralieva D. M. Geteromillatli oilalarda tug'ilgan shaxslarda etnik identiklik namoyon bo'lishining empirik tadqiq etilishi	344
Nuraliyeva D. M. Shaxsda etnik identiklikning shakllanishida oilaning o'rni	347
Olimov L. Ya. Sud psixolog eksperti kompetentligining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	351
Rajabov M. Shaxslararo munosabatlarda manipulyatsiya va uni o'rganilishi manipulyatsiya	359
Sayfullayev E. A. Ekstremal omillarning inson psixikasiga ta'siri	363
Sa'dullayeva H. X. Rasmiy va norasmiy guruhlar tarkibidagi o'smirlarga psixologik xizmat ko'rsatish muammolari	367
Sultanova S. M. Psixologiyada xorij olimlari tomonidan aybdorlik hissining o'rganilishi	369
Toshpo'latova N. A. Sharq olimlarining qarashlarida din psixologiyasi	373
Ulug'ova Sh. M. Kasbiy faoliyatga moslashuv mexanizmlari	376
Усманова М. Н. Эмпирическое исследование коммуникативной компетентности педагогов	379
Uzakova Y. Yu. Umumta'lim maktablari o'qituvchilarida psixologik muhofaza imkoniyatlarini shakllantirish	387
Хайдаров Ш. Ш. Педагого-психологические факторы психологического здоровья работников – профессионалов занятых в технических сферах	390
Xolmatov M. A. Talabalarda diniy bag'rikenglik shakllanishining diagnostika tizimi	394
Яхяева У. Ш. Математика ўқитувчиларининг касбий компетентлигини ўқувчилар креатив тафаккурини шакллантиришдаги ўрни ва аҳамияти	397
Shamshetova A.K. Ekologik muammolarning ilmiy nazariy asoslari	402
Шониязова И. М. Аффiliation мотиви ижтимоий - психологик феномен сифатида	405

INTEGRATIV KREATIVLIKNI RIVOJLANTIRISH METODIKALARI

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna

pedagogika fanlari nomzodi, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti "Pedagogika va psixologiya" kafedrasida dotsenti

<https://orcid.org/0009-0000-8371-6298>

Annotatsiya. Maqolada Oliy ta'lim tizimida kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish va pedagoglarning ilmiy-innovatsion faoliyatini rivojlantirish, ta'limning yangi pedagogik texnologiyalari va o'qitish uslublarini joriy etishning xalqaro amaliyotiga muvofiq ta'lim jarayonini tashkil etish, o'qituvchilarni integrativ kreativligini rivojlantirish orqali fan, ta'lim va ishlab chiqarishning mustahkam integratsiyasini ta'minlash, ta'lim jarayonida ta'lim sifatini yaxshilash, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash, ilmiy va innovatsion faoliyatni samarali tashkil etish imkoni beradigan metodlar va ularni qo'llash amaliyoti haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar. Oliy ta'lim, innovatsion faoliyat, kreativ va tizimli fikrlash, interfaol metodlar.

METHODS FOR DEVELOPING THE INTEGRATIVE CREATIVITY OF THE TEACHER

Jumaniyozova Mukhayo Tajievna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Uzbekistan State World Languages University Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology,

Annotation. The article discusses the organization of the educational process in accordance with international practice of training, retraining, advanced training and development of scientific and innovative activities of teachers in the higher education system, the introduction of new pedagogical technologies and methods of teaching education, ensuring a strong integration of science, education and production through the development of integrative creativity teachers, improving quality, talks about methods that allow you to effectively organize scientific and innovative activities, and the practice of their application.

Keywords. Higher education, innovation activity, creative and systems thinking, interactive methods

Oliy ta'lim mazmunini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarining barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo'shadigan, mehnat bozorida o'z o'rnini topa oladigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash tizimini yo'lga qo'yish, xalqaro tajribalardan kelib chiqib, oliy ta'limning ilg'or standartlarini joriy etish, jumladan o'quv dasturlarida nazariy bilim olishga yo'naltirilgan ta'limdan amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim tizimiga bosqichma-bosqich o'tish jarayonida o'qituvchilarning kasbiy bilim va saviyasini yuksaltirish, ilg'or xorijiy tajribalarni tahlil qilish orqali oliy ta'lim sifatini oshirish, o'quv dasturlarini takomillashtirish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish asosiy vazifalardan biri sifatida belgilab berilgan.

Oliy ta'lim tizimida kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish va pedagoglarning ilmiy-innovatsion faoliyatini rivojlantirish bo'yicha ishlarni mazmunli va maqsadli tashkil etish yuzasidan ishlab chiqilgan nazariy-amaliy taklif va tavsiyalarda o'qituvchilarni integrativ kreativligini rivojlantirish orqali fan, ta'lim va ishlab chiqarishning mustahkam integratsiyasini ta'minlash, ta'lim jarayonida ta'lim sifatini yaxshilash, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash, ilmiy va innovatsion faoliyatni samarali tashkil etish imkonini beradi.

Ta'limning yangi pedagogik texnologiyalari va o'qitish uslublarini joriy etishning xalqaro amaliyotiga muvofiq ta'lim jarayonini tashkil etish, o'quv rejalari va fan dasturlarini takomillashtirish, o'qitishning zamonaviy shakllari va axborot-kommunikatsiya texnologiya vositalarini joriy etgan holda o'quv jarayonini sifat jihatidan yangilash aynan ta'lim beruvchining integrativ kreativ faoliti taqozo etadi.

Bugun oliy ta'lim tizimida ko'zga tashlanayotgan quyidagi:

-amaldagi malaka talablari, o'quv reja va dasturlari mazmun jihatidan bitiruvchilarda amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilmaganligi;

-oliy ta'lim muassasalari va kadrlar buyurtmachilari bilan o'zaro hamkorlikda kadrlar tayyorlash bo'yicha ishlar samarali yo'lga qo'yilmaganligi, ish beruvchilarning oliy ta'lim mazmunini shakllantirishdagi ishtiroki etarli emasligi;

-talabalarda tanqidiy fikrlash, axborotni mustaqil izlash va tahlil qilish ko'nikmalari

shakllantirilmaganligi;

-ishlab chiqarish korxonalarida amaliy mashg'ulotlar samarali tashkil etilmasligi, tayyorlanayotgan mutaxassislar malakaviy darajasi mehnat bozorining zamonaviy talablariga etarlicha javob bermasligi;

-professor-o'qituvchilarning xorijiy tillar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini o'zlashtirish darajasi pastligi sababli ularning kasbiy mahorati bugungi kun talablaridan ortda qolganligi;

-o'quv adabiyotlari etishmovchiligi, mavjudlarining aksariyat qismi zamon talablariga javob bermasligi, o'quv adabiyotlari sifatini yaxshilash, xorijiy adabiyotlardan qo'shimcha yoki muqobil o'quv adabiyotlari sifatida foydalanish ishlari etarli darajada tashkil etilmaganligi;

-pedagog xodimlarning malaka oshirish tizimi samarali tashkil etilmagan, jumladan malaka oshirish muassasalarida o'quv mashg'ulotlari o'tkazish uchun yuqori malakali professor-o'qituvchilar har doim ham jalb qilinmaganligi, malaka oshirishga jalb etishda tinglovchilarning salohiyati inobatga olinmasligi;

-oliy ta'lim muassasalari ilmiy faoliyati hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish istiqbollariidan kelib chiqib tashkil etilmagan, tahlillar asosida innovatsion rivojlanishni prognozlashtirish faoliyati yo'lga qo'yilmagan

-innovatsion faoliyat, tadqiqot natijalarini amaliyotga keng joriy etish, ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish, ilmiy-tadqiqot ishlariga iqtidorli yoshlarni jalb etish natijadorligi etarli emas, ta'lim, fan va ishlab chiqarishning mustahkam integratsiyasi ta'minlanmaganligi kabi muammolar saqlanib o'z echimini kutayapti.

Oliy ta'lim tizimini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarida yuqori malakali kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, inson kapitalini mehnat bozori talablari asosida rivojlantirish; xalqaro standartlar asosida yuqori malakali, kreativ va tizimli fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan kadrlar tayyorlash, ularning intellektual qobiliyatlarini namoyon etishi uchun zarur shart-sharoit yaratish pedagog kadrlarni maqsadli tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish orqali mavjud muammolarni bartaraf etish ko'zda tutilgan.

Kreativlik nima?

"Kreativlik" atamasi birinchi marta amerikalik psixolog va professor Joy Pol Guilford tomonidan kiritilgan. U kreativlik stereotip fikrlash usullaridan voz kechish qobiliyatidir, deb ta'kidlaydi. Kreativlikni rivojlantirish uchun asos divergent fikrlash bo'lib, u bir xil muammoning bir nechta echimlarini topishdan iborat.

Joy Pol Guilford kreativ fikrlashning beshta asosiy komponentini aniqladi: moslashuvchanlik, o'ziga xoslik, ravonlik, sezgirlik va farazlarni rivojlantirish qobiliyati.

Pedagoglarning kreativ va tizimli fikrlashini rivojlantirish ilmiy muammo sifatida bir qator mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan o'rganilgan bo'lib, uning xususiyatlariga quyidagilar kiradi:

Ravonlik – ko'p sonli g'oyalarni yaratish qobiliyati;

Moslashuvchanlik - muammolarni hal qilishda turli strategiyalarni qo'llash qobiliyati;

Originallik (o'ziga xoslik) – noodatiy, nostandart g'oyalarni ishlab chiqish qobiliyati;

Maqsadga yo'nalganlik (Safarbarlik)– g'oyalarni batafsil maqsadga mos shaklda ishlab chiqish qobiliyati.

Qoliplardan, ma'lum chegaralardan tashqariga chiqish - stereotiplarga ergashmaslik va muammolarni hal qilishda turli bir-biriga qarama-qarshi fikrlardan foydalanish uchun shaxsning ma'lumotlarga nisbatan "ochiq bo'lishi" kabi mezonlar mavjud.

Kreativlik texnikasining bosqichlari

U yoki bu darajada kreativlik usullari quyidagi sanab o'tilgan bosqichlar to'plamining barchasini yoki bir qismini o'z ichiga oladi:

muammoni aniq shakllantirish;

dastlabki ma'lumotlarni yig'ish;

dastlabki ma'lumotlarni tizimlashtirish mezonlarini ishlab chiqish;

manba ma'lumotlarining tuzilishi;

dastlabki ma'lumotlarni har tomonlama o'rganish;

ko'lamini kengaytirish;

muammo bo'yicha bir nechta nuqtai nazarlarni shakllantirish;

optimal echimlar to'plamini shakllantirish;

yechimlar uchun istiqbolli g'oyalarni tanlash mezonlarini ishlab chiqish;

ruhiy to'siqlarni olib tashlash;

g'oyalarni shakllantirish jarayonini tezlashtirish;

muammoning samarali va original echimlarini tanlash.

Креатив fikrlashni rag'batlantirish usullari hayotning original g'oyalarni talab qiladigan ko'plab sohalarida qo'llaniladi. Boshqa narsalar qatorida, ixtirochilik muammolarini hal qilish nazariyasi va morfologik tahlil kabi usullardan foydalanish muhandislar va ixtirochilar orasida keng tarqalgan. Uolt Disney metodikasi va aklii xujum turli sohalaridagi muammoli masalalarni muhokama qilishda qo'llanilca, SCAMPER metodi ko'pincha yangi mahsulotlarni ishlab chiqish uchun ishlatiladi. Ko'pincha, muammolarni ijodiy yo'l bilan hal qilish jarayonini engillashtirish uchun g'oyalarning grafik tasvirlari "Идрок харитаси", Ishikava diagrammasi va shunga o'xshash usullarda qo'llaniladi.

Quyida kreativ fikrlash malakalarini rivojlantirishga yordam beradigan bir qator metodlarni ko'rib chiqamiz:

Ixtirochilik masalalarini echish nazariyasi (Genrix Altshuler)

Ixtirochilik muammolarini hal qilish nazariyasi - ixtirochi va fantast yozuvchi Geynrix Altshuller tomonidan 1946 yilda asos solingan. TRIZ - bu innovatsion g'oyalar va muammolarni hal qilish uchun metodologiya, asboblari to'plami, bilimlar bazasi va modellashtirish texnologiyasi. TRIZ muammolarni shakllantirish, tizim tahlili, nosozliklarni tahlil qilish va evolyutsiya naqshlari uchun vositalar va usullarni taqdim etadi. Aqliy hujum texnikasidan farqli o'laroq muammoni hal qilish uchun g'oyalar va variantlar tartibsiz shakllantiriladi, TRIZ texnikasining maqsadi yangi tizimni ixtiro qilish yoki eskisini takomillashtirishga algoritmik yondashuvni yaratishdir.

Delphi usuli. Delphi usuli - bu so'rovlar, interv'yular, aqliy hujumlar orqali to'g'ri qarorni aniqlashda maksimal konsensusga erishishga imkon beradigan texnikadir. Delphi usuli yordamida tahlil qilish bir necha bosqichda amalga oshiriladi, natijalar statistik usullar bilan qayta ishlanadi. Usulning asosiy printsiplari shundan iboratki, bir qator mustaqil ekspertlar (ko'pincha bir-biriga bog'liq bo'lmagan va bir-birlari haqida bilmaydilar) tuzilmaviy shaxslar guruhiga (jamoaga) qaraganda natijani yaxshiroq baholaydilar va bashorat qiladilar.

Bu qarama-qarshi pozitsiyalarning tashuvchilari o'rtasida ochiq to'qnashuvlarning oldini olishga imkon beradi, chunki u mutaxassislar o'rtasidagi to'g'ridan-to'g'ri aloqani va qo'shma ish natijasida yuzaga keladigan va ko'pchilikning fikriga moslashishdan iborat bo'lgan guruh ta'sirini istisno qiladi. Bu ekspertlarni bir joyda to'plamdan (masalan, elektron pochta orqali) so'rovni eksterritoriyada o'tkazish imkonini beradi. Muammoga tadqiqotchilar guruhlari, ularning har biri yozma ravishda alohida javob beradi, tashkiliy guruh - ekspert xulosalarini birlashtiradi.

Lateral fikrlash (Edvard de Bono).

Britaniyalik psixolog Edvard de Bono ijodkorlik va fikrlashning ko'plab usullarini taklif qildi. U lateral fikrlash kontseptsiyasining muallifi bo'lib, lateral fikrlashning bir misoli "Olti shlyapa" texnikasidir (oq - analitik fikrlash, qizil - hissiy fikrlash, odam muammoga bir necha nuqtai nazardan qarashi mumkin), qora - tanqidiy fikrlash, sariq - optimistik fikrlash, yashil - ijodiy fikrlash, ko'k - katta istiqbolda fikrlash)ni ya'ni oq-faktlar va ob'ektivlik; qizil-his-tuyg'ular va hissiyotlar; qora-tanqid; sariq-afzalliklar va ijobiy tomonlar; yashil-ijodkorlik va kreativlik; ko'k--tahlil va xulosaga olib kelishni anglatadi. Majoziy ma'noda, har bir shlyapa kiyib, odam muammoga bir necha nuqtai nazardan qarashi mumkin. Bu texnikani qo'llash davomida barcha jamoaga a'zolari bir vaqtning o'zida shlyapalarni ma'lum tartibda «sinab ko'rishadi», chunki har bir shlyapa muhokama qilinayotgan mavzu bo'yicha ma'lum bir nuqtai nazarni ko'rsatadi.

SINEKTIKA (Uilyam Gordon). Sinektika yangi g'oyalarni yaratishning eng qiyin va qiziq usullaridan biri bo'lib, XX asrning 50-yillari boshlarida paydo bo'lgan, uning asoschilari amerikalik ixtirochi va inson tafakkurining tadqiqotchisi Uilyam Gordon va uning hamkasbi Jorj Prinsdir. Metodologiyada ishtirokchilar «ma'lumni noma'lumi va noma'lumni ma'lum qilish» ga harakat qilishadi. Metodologiya o'n bosqichdan iborat:

muammoni tahlil qilish va aniqlash,
muammoning o'z-o'zidan echimini taklif qilish,
muammoni yangidan shakllantirish,
to'g'ridan-to'g'ri o'xshashliklarni qurish,
shaxsiy analogiyalarni qurish,
ramziy o'xshashliklarni yaratish,
yana to'g'ridan-to'g'ri o'xshashliklarni yaratish,
to'g'ridan-to'g'ri o'xshashliklarni tahlil qilish,
analogiyalarni uzatish.

muammo va uni hal qilishda yondashuvlarni ishlab chiqish

Sinektika usulining mohiyati tegishli o'xshashliklarni tanlash orqali muammolarni hal qilishdir.

Bular:

Bevosita o'xshashlik. Shunga o'xshash muammolarni hal qiladigan tizimlar va ob'ektlarning elementlariga o'xshashlik.

Ramziy o'xshashlik. U turli xil taqqoslashlar, metafora, tanish va notanish narsalar yoki hodisalarda paradokslarni izlashga asoslangan. Ushbu turdagi o'xshashlik voqea (narsa, jarayon)larni oddiy va g'ayrioddiy o'xshashliklarini topishga qaratilgan.

Shaxsiy o'xshashlik. U o'zini tadqiqot ob'ekti yoki uning bir qismini tahlil qilishda fikrlashning stereotipik cheklovlaridan voz kechishga va mavzuga g'ayrioddiy burchakdan qarashga imkon beradi.

Fantastik o'xshashlik. O'rganilayotgan ob'ektni odatiy qonunlar va hodisalar ishlamaydigan haqiqiy bo'lmagan, hayoliy sharoitlarda taqdim etish. Bu tadqiqotchiga ob'ektiv haqiqatga bog'lanmasdan echim topishga imkon beradi.

Breynstorming (ingl. brainstorming) -bu g'oyalarni jamoaviy yaratish usuli. Uning asosiy maqsadi iloji boricha ko'proq noyob va yangi echimlarni to'plash, amalda samarali qo'llanilishi mumkin bo'lganlarni baholash va tanlashdir. Breynstorming bu jamoaviy ish, bu erda har bir ishtirokchi o'z fikrini xayoliga kelishi bilanoq erkin ifodalaydi. Agar siz uni amalga oshirish qoidalari va usullarini bilsangiz, aqliy hujum yaxshi natijalarga olib keladi. Bu metod Amerikaning BBDO reklama agentligi asoschilaridan biri Aleks Osborn tomonidan yaratilgan. 1942 yilda u o'z kitobida birinchi marta qanday «o'ylash» kerakligini tushuntirib, 4 asosiy qoidani taklif qildi:

-aqliy hujum paytida tanqidga o'rin yo'q;

-ko'proq fikrlar, yaxshiroq;

-hatto eng mantiqsizdek ko'ringan fikrlar ham qabul qilinadi. Ko'pincha ular eng yaxshisi bo'lib chiqadi;

-boshqalarning g'oyalari birlashtirilishi, to'ldirilishi, birlashtirilishi va rivojlanishi mumkin.

Vaqt o'tishi bilan usul kengaytirildi, uni amalga oshirishning qo'shimcha usullari ishlab chiqildi. Bugungi kunda kompaniyalar Osborn g'oyalarini biznes va vazifalarning o'ziga xos xususiyatlariga moslashtiradilar, korporativ g'oyalarni izlash uchun ichki qoidalarni yaratadilar. Masalan, Google kompaniyasining breynstorminggi 3 tamoyilga asoslanadi. Bular:

-foydalanuvchini o'rganii tamoyili. Maqsadli auditoriyaning muammolari va odatlarini tushunish uchun xodimlar ko'pincha «ko'chaga chiqishadi». Ular turli mamlakatlardan kelgan foydalanuvchilar bilan ofislarda muloqot qilishadi, ularni transportda va ko'chalarda tomosha qilishadi.

-10 marta o'ylab ko'rish tamoyili. Fikrni ifoda etishdan oldin uni maksimal olti so'z bilan rasmiylashtirish muhimdir. Bu fikrni hamkasblarga to'g'ri etkazishga va uni o'zingiz uchun amalga oshirishga yordam beradi.

- darhol prototip yaratish tamoyili. Google g'oyalarni vizuallashtirishga alohida e'tibor beradi. Yangi echimni tekshirish juda muhim va shundan keyingina uni yakunlash kerak deb hisoblashadi. Buning uchun ular oddiy materiallar, kompyuterlar, 3D printerlar, plakatlardan foydalanadilar.

Breynstorming murakkab muammoni kichik-kichik vazifalarga ajratadi, ya'ni muammoni bir qancha qismlarga bo'lib tahlil qilish echimni tezroq topish uchun asos bo'ladi. Tanqidiy fikrlashni rag'batlantiradi, ishtirokchilarga o'z qarorlarini tanqidiy tahlil qilish va taqqoslashga, «nega bu ular uchun ishladi, lekin biz uchun ishlamaydi?» kabi savolga javob berish orqali raqobatchilarning harakatlari bilan solishtirishga yordam beradi. Shuningdek jamoani birlashtirishga yordam beradi, ayniqsa, oddiy ish jarayonida umumiy muhokama uchun o'z fikrlarini bildirishga jur'at eta olmaydigan yangi ishtirokchilar uchun foydalidir. Ularning mahsulotga yangi qarashlari ko'pincha muhim va kutilmagan bo'lib chiqadi.

Breynstorming yordamida deyarli har qanday tahliliy vazifani hal qilish jarayonini 6 bosqichga bo'lish mumkin.

Tayyorgarlik. Ishtirokchilar mavzu va muhokama vaqti haqida bir necha kun oldin ogohlantiriladi, muammo va vazifa aniq tasvirlab berilishi lozim. Bu jamoaga mavzu bo'yicha oldindan fikr yuritishni boshlashga, bir nechta g'oyalarni shakllantirishga va muammoni aniq hal qilishga yordam beradigan vosita, usullarni taklif etishga yordam beradi.

Ishtirokchilarni tanlash. Guruhning maqbul tarkibi tegishli faoliyat sohalarida turli xil kasbiy tajribaga ega bo'lgan 5 dan 12 kishigacha bo'ladi va uchrashuvni moderator (fasilitator) olib boradi.

Muhokama uchun to'g'ri joy tanlash. Ishtirokchilar bir-birlarini ko'rishlari va o'zlarini teng his qilishlari uchun davra bo'lib o'tirishlari, hatto norasmiy sharoitda erga o'tirishlari tavsiya etiladi. Yumshoq va qulay stullar mos kayfiyatni yaratishga yordam beradi.

Muammo va maqsadlarni belgilash ya'ni muammo aniq bo'lishi va to'g'ri shakllantirilishi lozim. Masalan: «nega talabalarda darslarga qiziqish yo'q?» desak bu savolni noto'g'ri qo'yish bo'ladi,

agarda «talabalar darslarga qiziqishlari uchun nima qilishimiz kerak?» deb savol qo'ysak muammo to'g'ri shakllantirilgan hisoblanadi.

Kreativ rejimga o'tish (razminka) kerak. Bunda kreativ fikrlashni rivojlantirish uchun har qanday mashqlardan foydalanish mumkin. Masalan, alifboning barcha harflarini teskari tartibda talaffuz qilish yoki tanish uy-ro'zg'or buyumlaridan foydalanishning nostandart usullarini topish kabi mashqlarni bajarish mumkin.

Fikrlarni yaratish. Ushbu bosqichda ishtirokchilar tomonidan taklif qilingan barcha g'oyalar to'planadi va qayd etiladi. Muvaffaqiyat ko'p jihatdan mashg'ulotchiga - tadbir mezboniga bog'liq. U tanqid va baholashni bostiradi, savollar beradi, munozaralarni boshlaydi, vaqtni nazorat qiladi va do'stona muhit yaratadi.

Metodni qo'llash uchun vaqtni belgilash - 30 daqiqa. Agar yarim soatdan kam vaqt o'tgan bo'lsa va ishtirokchilar fikrlashdan «to'xtab qolsa», moderator suhbatni jonlantiradi. Agar ishtirokchilar 30 daqiqadan keyin ham g'oyalarni yaratishda davom etsalar, moderator ularni to'xtatmaydi, aqliy hujum davom etadi.

«6-3-5 texnikasi» 1968 yilda nemis professori Bernd Rorbax tomonidan taklif qilingan. 6 kishi 3 ta fikrini 5 daqiqa ichida yozadi. Keyin ishtirokchilar ish qog'ozlarni almashadilar va ular asosida har bir fikrga tayanib yana 3 ta variantni taklif qilishadi. Shunday qilib, ajratilgan vaqt ichida 108 ta g'oya yaratilishi mumkin.

A.Osbornning muammoni o'zgartirish texnikasi. Osborn kreativlikni rivojlantirishda ishtirokchi bajarishi kerak bo'lgan 10 ta oddiy harakatni taklif qiladi va bu kutilmagan echimga olib kelishini kafolatlaydi. Masala juda oddiy: berilgan ob'ekt yoki muammo bor va u bilan bajarilishi mumkin bo'lgan 10 ta harakat mavjud.

Teskari foydalanish imkoniyati. Savollar: ushbu ob'ektdan, g'oyalardan boshqa yo'nalish doirasida foydalanish mumkinmi?

Analoglarni keltirish. Savollar: Shu kabi takliflar bormi? Ha bo'lsa, ular qanday ko'rinishga ega bo'lishi mumkin? Mo'ljallangan mahsulotni yaxshilash uchun analogdan aniq nimani olish mumkin?

O'zgartirish. Savollar: rangi, harakati, o'lchami, shakli, tovushi, hidi, maqsadi, tuzilishi, tuzilishi, tuzilishi yoki boshqa konstruktiv komponentlarini o'zgartirish mumkinmi?

Kattalashtirish. Savollar: hajmi, vazni, tezligi, miqdori, chastotasi, yuzi, narxi, masofasi, konsentratsiyasini oshirish mumkinmi? Mahsulotni ko'paytirish yoki uni biron bir kuchga ko'tarish mumkinmi? ..

Kamaytirish. savol: bu hajmini kamaytirish mumkinmi, hajmi, vazn, tezlik, miqdor, chastota, hajmi, qiymati, masofa, konsentratsiyasi? Biror narsani tozalashim kerakmi? Yehtimol, siz uni engillashtirishingiz yoki aniqroq va ifodali qilishingiz kerakmi? Uni ajratish mumkinmi?

Almashtirishni amalga oshirish. Savollar: qanday xususiyatlarni almashtirish mumkin? Qismlar va elementlarni yanada takomillashtirilgan elementlar bilan qanday almashtirish mumkin? Mavjud bo'lmagan komponentlardan foydalanish kerakmi?

Harakat. Savollar: joylarda biror narsani almashtirish mumkinmi? Ha bo'lsa, buni qilishning eng yaxshi usuli qanday? Ketma-ketlikni o'zgartirish mumkinmi? Sabab va oqibatni o'zgartirish kerakmi?

Buning aksini bajaring. Savollar: qarama-qarshi fikr nima? Rolni o'zgartirish mumkinmi? Oynaga qarasangiz, u erda nimani topishingiz mumkin? Balki 90°, 180°, 270°, 360° aylantirishga ehtiyoj bormi?

Kombinatsiya. Savollar: boshqa narsa bilan birlashtirish mumkinmi? Ehtimol, uni tarkibiy qismlarga bo'lish yaxshiroqmi? Kombinatsiya. savollar: boshqa narsa bilan birlashtirish imkoniyati bormi? Yehtimol, uning tarkibiy qismlariga ajratish yaxshiroqmi?

Transformatsiya. Savollar: siqilish, deformatsiya, sinish yoki boshqa turdagi shikastlanishlar ehtimoli bormi? Uni qattiq, suyuq, gazsimon, shaffof, bulutli holga keltirish mumkinmi?

Har bir element uchun 2-3 ta g'oyani taklif qilish kerak, shunda siz muammoning umumiy va ahamiyatsiz echimini yoki vaziyatdan chiqish yo'lini olishingiz mumkin.

Xulosalar

Talabalarga ta'lim xizmatlari ko'rsatish sifatini yaxshilash, fan sohalari bo'yicha professor-o'qituvchilarning kasbiy muloqot maydonchalarini yaratish, ta'lim sifatini ta'minlash jarayoniga talabalarni keng jalb etish hamda «tyutorlik» tashkiliy-metodik yordam tizimini joriy etish orqali talabalarining mustaqil ta'lim olish faoliyatini rivojlantirish, ta'limda brendlar, ilmiy an'analar tizimini yaratish asosida oliy ta'lim va oliy ta'lim muassasalari imijini shakllantirish kabi masalalarni hal qilish bevosita o'qituvchining kasbiy salohiyati, kreativ tafakkuriga bog'liq bo'lib, pedagogning kreativlik sifatlarini rivojlantirish lozim.

o'quv dasturlarida nazariy bilim olishga yo'naltirilgan ta'limdan amaliy ko'nikmalarni

shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim tizimiga bosqichma-bosqich o'tish uchun ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarining barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo'shadigan, mehnat bozorida o'z o'rnini topa oladigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonida kreativlikni rivojlantirish metodikalarining o'rni va roli ahamiyatlidir.

Kreativ fikrlashni rivojlantirish hamma uchun foydalidir, chunki u mutlaqo har qanday faoliyatda natijalarga erishishga imkon beradi. Kitob o'qish, ko'rgazmalarga tashrif buyurish va ko'p yurish, har kuni kundalik va intellektual muammolarni hal qilishning yangi usullarini izlashni odatga aylantirish orqali kreativ fikrlash malakalari rivojlanadi. Tez-tez tasodifiy so'z usulidan foydalanish, muammoni shakllantirish va bir qator so'zlarni yozib chiqish, keyin ularni belgilangan muammo bilan bog'lash, o'zaro bog'liq variantlarni ko'plab topish orqali ham kreativ mahorat shakllanib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PF-5847-sonli farmoni <https://lex.uz/docs/4545884>

BBDO Алексом Осборном «Как придумать» (англ. How to Think Up) в 1942 г. <https://4brain.ru/blog/%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0/>

Альтшуллер Г.С. О психологии изобретательского творчества/Г.С. Альтшуллер, Р.Б. Шапиро//Вопросы психологии. - 1956, № 6. - С. 37 - 49.

<https://motherhouse.ru/uz/inheritance-and-gift/metod-delfi-ekspertnyh-ocenok-obshchaya-harakteristika-metod-delfi-i/>

<https://osnovaschool.ru/uz/psychology/edvarda-de-bono-tehniki-myshleniya-edvard-de-bono-shest-shlyap-myshleniya-shlyapy/>